

Karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo sprendimai: puskarininkių nuomonė

Mindaugas Rutkauskas

Lietuvos kariuomenė

Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius, Lietuva

Jūratė Guščinskienė

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Šilo g. 5, LT-10322 Vilnius, Lietuva

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.19.3.26761>

Anotacija. Šio mokslinio straipsnio tikslas – išanalizuoti karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo sprendimus. Straipsnyje aptariama kario šeimos samprata, karinės tarnybos ir kario šeimos sąveika, atskleisti Lietuvos kariuomenės (toliau – LK) sprendimai, susiję su karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimu. Empirinė straipsnio dalis remiasi originaliu puskarininkių nuomonės apie karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo problemas ir LK taikomus sprendimus tyrimu, kuris buvo atliktas 2019 m. pavasarį. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad LK sprendimai yra orientuoti į paramą kariui bei jo šeimai ir yra taikomi visuose karinės tarnybos ciklo etapuose; problemišiausios sritys, kurioms reikalingi LK sprendimai – tai tarnybos užduoties vykdymo laikas, atskirtis nuo šeimos ir tarnyba Tarptautinėse misijose (toliau – TO misijos); daugiausiai problemų kyla finansų ir ne finansų srityse.

Keywords: *soldier's family, non-commissioned officers, harmonising military service and family duties, the resiliency model of duties performance, decisions of armed forces, system of resiliency development (SRD).*

Raktažodžiai: *kario šeima, puskarininkiai, karinės tarnybos ir šeimos pareigų derinimas, pareigų atlikimo atsparumo modelis, kariuomenės sprendimai, atsparumo ugdymo sistema (AUS).*

Įvadas

Lietuvos Respublikai 1990 metais atkūrus nepriklausomybę, imta formuoti krašto apsaugos sistema. Tada Lietuvos kariuomenė pradėjo savo raidos kelią. LK branduolį sudaro motyvuoti, iniciatyvūs, tvirtos kovos dvasios ir gerai parengti kariai, gebantys veikti daugianacionalinėje ir daugiakultūrinėje aplinkoje, visada pasikliaujantys savo jėgomis, taikantys įgytas žinias ir gebėjimus (mokėjimus ir įgūdžius) tarnyboje, prisiimantys atsakomybę ir siekiantys laiku įvykdyti paskirtus karinius uždavinius, funkcijas ir užduotis (Lietuvos karinė doktrina, 2016, p. 68). Kario ryžtas ir dvasios stiprumas kyla iš kario šeimos gerovės, kuri priklauso nuo kariuomenės lankstumo ir kario gebėjimo derinti tarnybos ir šeimos pareigas. LK, reaguodama į besikeičiantį modernų mūšio lauką ir kylančias naujo poveikio galias, kuria karines doktrinas ir strategijas, užtikrinančias kariuomenės atsparumą. Siekiant kurti naujas LK strategijas, taip pat svarbu atsižvelgti ir į demografinius pokyčius bei karių dažną atskirtį nuo šeimos.

Darbo ir šeimos pareigų derinimo problematika nagrinėjama tiek Lietuvos (Česnauskis et al., 2014; Vyšniauskienė et al., 2017), tiek užsienio (Beauregard et al., 2009, Brummond, 2015; Karakaş et al., 2017; Shah, 2014, Shiva, 2013) mokslininkų darbuose. Nors mokslininkai nagrinėja darbo ir šeimos vaidmenų derinimo klausimą bei organizacijos požiūrį į šeimas ir vaikus auginančius

darbuotojus, darbo ir šeimos konfliktų priežastis, tačiau būtent karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo sritis ir su ja susijusių sprendimų paieška Lietuvos mokslininkų viešai skelbiamuose darbuose nėra plačiai aptariama (Novagrockienė et al., 2013, Novagrockienė et al., 2014). Užsienio mokslininkų (Blaisure et al., 2015; Bóia et al., 2018; Burrell et al., 2006; Hawkins et al., 2018; Masten et al., 2013; Moelker et al., 2015; Southwell et al., 2016) publikuojamuose darbuose ši tema yra gvildinama dažniau, atskleidžiant karinės tarnybos iššūkių sklaidą, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas ir kt.

Tyrimo problema. Karinės tarnybos ir šeimos pareigų derinimo tematika užsienio šalyse išsamiau pradėta tyrinėti tik XX a. paskutinio dešimtmečio pabaigoje, kai Segal ir Harris (1993) parengė raportą „Ką mes žinome apie karių šeimas?“. Šiame raporte buvo aptartas kario šeimos prisitaikymas prie karinio gyvenimo (angl. *Military Life*), jame atkreiptas dėmesys į pagrindines problemines situacijas, susijusias su karių rotacija, dažna jų atskirtimi nuo šeimos dėl kario tarnybos pareigų vykdymo, karjeros kursų Lietuvoje ir užsienyje metu. Šis raportas traktuotinas kaip novatoriškas dokumentas, nes jame pateiktos aktualios išvalgos turėjo įtakos rengiant strategijas ir programas, priimant sprendimus dėl kariuomenės politikos formavimo derinant kario šeimos pareigas. 2007 m. minėtasis raportas (Bradford et al., 2007) buvo atnaujintas ir papildytas nauja informacija apie karius ir jų šeimas. Jame buvo akcentuota, kad kariuomenės politikos pagrindiniai pokyčiai yra susiję su pasikartojančiomis TO misijomis Afganistane ir Irake bei technologinių inovacijų įtaka, derinant karinę tarnybą su šeimos pareigomis.

Karinėje tarnyboje tarnaujantiems kariams keliami aukšti reikalavimai: jie turi būti fiziškai, emociškai, dvasiškai ir socialiai pasiruošę vykdyti tarnybos keliamas užduotis. Kario šeima taip pat turi būti pasirengusi susidoroti su kylančiais iššūkiais. Kariui nuolatos tenka derinti savo įsipareigojimus karinei tarnybai ir šeimai. Kario tarnybos ir jo šeimos pareigų derinimo klausimas yra itin aktuali problema LK, kuri suponuoja šiuos probleminius klausimus: kokios problemos kyla derinant karinės tarnybos ir kario šeimos pareigas? Kokie LK sprendimai padeda derinti karinės tarnybos ir kario šeimos pareigas?

Tyrimo objektas – Lietuvos kariuomenės karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimui taikomi sprendimai. *Tyrimo tikslas* – išanalizuoti karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo sprendimus. *Tyrimo uždaviniai*: apibrėžti kario šeimos sampratą; išnagrinėti karinės tarnybos ir kario šeimos sąveiką; atskleisti LK sprendimus, susijus su karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimu; ištirti puskarininkių nuomonę apie karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo problemas ir LK taikomus sprendimus. *Pagrindiniai tyrimo metodai*: mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų analizė, interviu, turinio analizė.

Kario šeimos samprata

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992) – valstybės pamatiniame įstatyme – teigiama, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas (38 str.). Šis teiginys atkartojamas ir LR Šeimos stiprinimo įstatymo preambulėje (2017). Toks valstybės strateginis požiūris liudija tai, kad šeima atlieka svarbų vaidmenį mūsų valstybės gyvenime. Įstatymiškas šeimos apibrėžimas yra suformuluotas LR Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (2008), kurioje šeima suprantama kaip „esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą“ (2008, p. 1). Taigi šeima minėtame dokumente apibūdinama tradiciškai, t. y. šeimos pagrindu laikoma vyro ir moters santuoka.

Pasak Jančaitytės (2011, p. 15), egzistuoja skirtingi požiūriai į šeimą:

- *Sociologiniu požiūriu* šeima suprantama kaip tėvų-vaikų vienetas arba individuali pora. Pripažįstama šeimos formų įvairovė;
- *Instituciniu požiūriu* dėmesys koncentruojamas į viešojo (valstybės) ir privataus (šeimos) sektoriaus santykius, teises, pareigas ir atsakomybes;

- *Viešosios politikos požiūriu* akcentuojami konstituciniai ir instituciniai valstybės įsipareigojimai šeimai;
- *Statistiniu požiūriu* šeimos branduoliu laikomi tėvai ir vaikai.

Šiame straipsnyje svarbiausi viešosios politikos ir institucinis požiūriai, kurie formuoja karinės tarnybos ir kario šeimos derinimo sprendimus. Šiandieninė šeima modernėja, keičiasi jos bruožai. Šeimos institutas ugdo valstybės piliečius, kurie vėliau tampa įvairių valstybės funkcionavimo sričių dalyviai, rinkdamiesi profesiją, o tai turi įtakos ir pačios valstybės raidai.

LK – visuomenės dalis, todėl ir kario šeima yra neatsiejama jos dalis. Kario šeima, karinis gyvenimas turi specifinių bruožų, lyginant su civilinės visuomenės šeimos gyvenimo modeliu. Dėl tarnybos ir gyvenimo būdo ypatybių kariai profesionalai nėra ir negali būti tapatinami su civiliais, nes karių šeimose neretai vienas asmuo (civilis) daugiau rūpinasi namų ūkiu, vaikų priežiūra bei jų socializacijos ir kitais klausimais, kadangi kitas sutuoktinis, t. y. karys, turi vykti į misijas, įvairius mokymus ir kursus Lietuvoje bei užsienyje, jis periodiškai gali būti rotuojamas ir t.t. Visa tai lemia gana dažną kario atotrūkį nuo šeimos.

Remiantis mokslininkų darbais (Blaisure et al., 2015; Moelker et al., 2015), galimi tokie kario šeimos modeliai: 1) abu partneriai yra kariai ir augina vaikus; 2) abu partneriai yra kariai be vaikų; 3) karys vienas augina vaikus; 4) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu be vaikų ir 5) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu su vaikais. Minėti autoriai teigia, kad kario šeimos gyvenimas ir problemos gali skirtis priklausomai nuo išvardintų kario šeimos modelių. Pavyzdžiui, jei abu partneriai yra kariai, jie geriau supranta vienas kito problemas ir iššūkius, nes yra susipažinę su karine sistema ir jos veikimo principais. Tačiau tais atvejais, kai abu partneriai yra kariai, neretai kyla vaikų auklėjimo, jų priežiūros ir socializacijos sunkumų. Kai vienas iš partnerių yra civilis, tada vaikų priežiūros klausimą spręsti yra paprasčiau, tačiau gali iškilti tarnybos ir šeimos pareigų derinimo problema, nes civilis ne visada gali suprasti kario tarnybos specifika, ne visada gali tęsti savo karjerą ir pan. Vieniši kariai su vaikais susiduria su ypatingai rimtais iššūkiais vaikų auklėjimo, jų priežiūros ir socializacijos procesuose.

Kario šeima, karinis gyvenimas turi ir specifinių bruožų, lyginant su civilinės visuomenės šeimos gyvenimo modeliu. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karinės tarnybos įstatyme (2019) (toliau – KASOKTI) teigiama, kad kario tarnyba reikalauja specialių ištikimybės valstybei santykių, o darbo, valstybės tarnautojų ir valdininkų įstatymai kariui netaikomi. Karinė tarnyba – tai ir priesaika, kuria karys įsipareigoja negailėdamas jėgų ir gyvybės ginti Lietuvos valstybę, jos laisvę ir nepriklausomybę. Priesaikos laikymasis neretai susijęs su laiko skirtu tarnybai ir šeimai persikirstymu. Dėl to kartais nukenčia kario šeimos pareigų vykdymas. Be to, kario tarnybos dienos trukmė nėra apribota, ji priklauso nuo LK poreikių. Analizuojant karinės tarnybos ir šeimos pareigų derinimą, svarbus institucinis požiūris į šeimą, turint galvoje, kad LK – viena valstybės institucijų, kuri užtikrina viešą interesą – valstybės gynybą ir saugumą.

Karinės tarnybos ir kario šeimos sąveika

XXI amžiuje sudėtinga išlaikyti šeimos ir tarnybos pareigų pusiausvyrą dėl intensyvėjančio karinės tarnybos tempo ir pan. Kairienė ir kt. (2009, p. 29) pateikia Barnett išskirtus tarnybos ir šeimos sąveikos modelius, apibūdinančius skirtingą požiūrį į tarnybos ir šeimos sričių santykį:

- *Atskirų sričių modelis*. Karinė tarnyba ir kario šeima yra atskiros sritys, turinčios aiškias ribas;
- *Iš dalies sutampančių sričių modelis*. Karinė tarnyba ir kario šeima yra dvi tarpusavyje susisijusios sritys;
- *Karinės tarnybos ir kario šeimos integracijos modelis*. Šeimoje, kur tarnauja abu partneriai, šeimos reikalai turi būti derinami su abiejų darbuočių pareigomis;

• *Karinės tarnybos ir kario šeimos gyvenimo sistemų modelis.* Sąveika vysta tarp dviejų sistemų, t.y. kario tarnybos ir jo šeimos gyvenimo.

Harmonijos trūkumas, derinant kario tarnybos ir šeimos pareigas, skatina konfliktų kilimą. Beauregard ir kt. (2009) ir Shah (2014) nurodo, kad šeimos ir tarnybos konfliktas kyla dėl nesuderinamų reikalavimų tarp tarnybos ir šeimos pareigų. Karakaş ir kt. (2017, p. 54) teigia, kad individo atsakomybių skaičius priklauso nuo visuomenės struktūros sudėtingumo. Vadinasi, kuo paprastesnė visuomenės struktūra, tuo mažesnis skaičius atsakomybių tenka asmeniui ir atvirkščiai. Šeimos ir tarnybos pareigų konfliktų galimos pasekmės pateiktos 1 lentelėje.

Lentelė 1. **Karinės tarnybos ir šeimos pareigų nesuderinamumo sukeltos pasekmės**

Pasekmės	Caforio ir kt. (2018)	Blaisure ir kt. (2015)	Shah (2014)	Shiva (2013)	Southwell ir kt. (2016)	Moelker ir kt., (2015)
Nepasitenkamas tarnyba		✓		✓	✓	
Stresas tarnyboje	✓	✓	✓			
Stresas šeimoje / prasti santykiai su sutuoktiniu	✓		✓		✓	✓
Prasti santykiai su vaikais					✓	
Prastas šeimos pareigų atlikimas, šeima antraplanė			✓			
Skyrybos	✓					✓
Prasta fizinė sveikata		✓		✓	✓	
Prasta psichinė sveikata		✓		✓	✓	
Sutuoktinio karjera						✓

Šaltinis: sudarytas autorių, remiantis Caforio ir kt. (2018), Blaisure ir kt. (2015), Shah (2014), Shiva (2013), Southwell ir kt. (2016), Moelker ir kt. (2015).

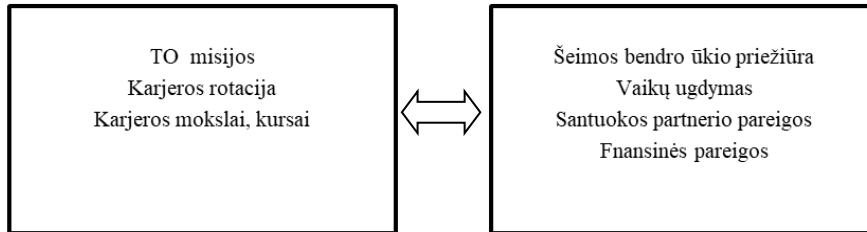
Tarnybos ir šeimos pareigų konfliktą galima apibrėžti kaip vaidmenų konfliktą, kuriame tarnybos ir šeimos vaidmenys yra abipusiškai nesuderinami. Tarnybos ir šeimos konfliktas daro įtaką ir sukelia pasekmių tiek šeimos, tiek tarnybos sritims, todėl sąveika tarp jų yra dvikryptė: tarnybos–šeimos ir šeimos–tarnybos. Karinio personalo veikla vyksta tarp dviejų *godžių*, pasiaukojimo reikalaujančių institucijų – karinių pajėgų ir šeimos, todėl karys turi būti lojalus abiem institucijoms (Moelker et al., 2015; Brummond, 2015). Karys pirmąją pareigą laiko paskirtų uždavinių, funkcijų ir užduočių įvykdymą (Lietuvos karinė doktrina, 2016, p.71). Dėl šios priežasties kario sutuoktiniui neretai tenka nešti didesnę naštą nei civilių šeimų sutuoktiniams.

Taigi karys, siekdamas išvengti konflikto tarp šeimos ir tarnybos, turi nuolat priimti sprendimus, susijusius su dvigubo lojalumo – karinei tarnybai ir šeimai – problema (Moelker et al., 2015; Brummond et al., 2015), nes susiduria su nuolatine šių dviejų institucijų tarpusavio konkurencija (Blaisure et al., 2015). Karys turi ne tik gerai atlikti savo tarnybinę pareigą, bet ir būti geras sutuoktinis, partneris, tėvas savo vaikams.

LK sprendimų paieškos instrumentas – pareigų atlikimo atsparumo modelis

LK kaip karinės organizacijos tvarumą ir atsparumą garantuoja ne tik strategijų, doktrinų kūrimas, bet ir vykdomų pareigų bei užduočių atlikimas. Karinės tarnybos pareigų atlikimo atsparumas – tai sėkmės lygis, kurį kaip rezultatą, priklausomą nuo įdėto darbo ir pastangų, pasiekia kariai. Burrell ir kt. (2006) skiria sritis, kurios kelia daugiausiai iššūkių kariams, derintiems tarnybos uždutis ir šeimos pareigas (žr. 1 pav.). Atsižvelgiant į pateiktus karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų iššūkius, LK kaip pažangios karinės organizacijos vienas sprendimų, remiantis kario

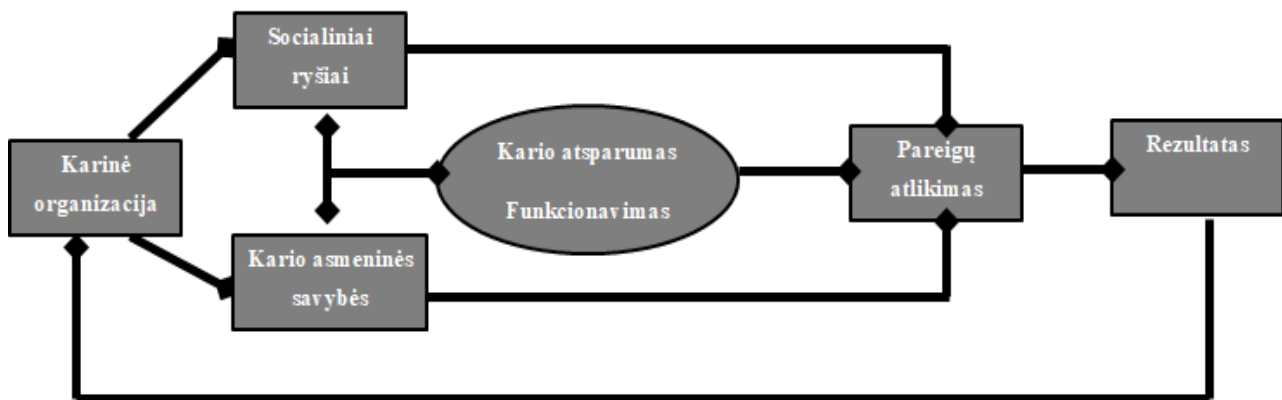
šeimą, – vystyti karių atsparumą, siekiant padėti kariams derinti karinės tarnybos ir šeimos pareigas. Atsparumas vystomas skirtinguose tarpusavyje susijusiose aplinkose – 1) kario kaip asmenybės, 2) kario kaip šeimos nario, 3) kario kaip karinės organizacijos nario (Masten et al., 2013). Kilusi stresinė situacija ar grėsmė vienoje aplinkoje gali paveikti kitas aplinkas ir kario atsparumą.

Pav. 1. **Karinės tarnybos ir kario šeimos pareigos**

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Burrell ir kt. (2006).

Atsparumo sąvoka gali būti suprantama kaip procesas ir kaip rezultatas (Pierskas, 2004, p. 542). Atsparumas kaip procesas reflektuoja galimybę atlikti karinės tarnybos ir kario šeimos pareigas situacijose, kurios kelia stresą ir pateikia iššūkių, jas tarpusavyje derinti ir gebėti greitai atsitiesti po patirtos stresinės situacijos ar grėsmės (Bowen et al., 2011). Šio proceso rezultatas – aukštas pareigų atlikimo lygis abiejose kario aplinkose. Pareigų atlikimo atsparumo modelio vienas tikslų – naudingas pokytis, derinant su karinės tarnybos ir kario šeimos pareigomis susijusius sprendimus (žr. 2 pav.).

Pav. 2. **Karinės tarnybos ir kario šeimos pareigos**

Šaltinis: sudarytas autorių, remiantis Bowen ir kt. (2011, p. 168).

2 paveiksle pateikiamas modelis turi penkias dedamąsias, kurios koreliuoja su atliekamomis pareigomis ir gautais rezultatais: LK – karinė organizacija, socialiniai ryšiai, kario asmeninės savybės, kario atsparumas ir funkcionavimas. Darytina prielaida, kad atsparumas sietinas su sėkmingai atliekamomis pareigomis ir gebėjimu derinti skirtingas veiklos sritis (Bowen et al. 2011).

Socialiniai ryšiai (formalūs ir neformalūs). Formalūs socialiniai ryšiai deleguojami kariuomenės socialiniams darbuotojams, psichologams, padalinių vadams, tiesioginiams viršininkams, kurie padeda derinti tarnybos ir šeimos pareigas. Neformaliems socialiniams ryšiams priskiriama karių iniciatyva kariniuose vienetuose sukurtos grupės ir kt.

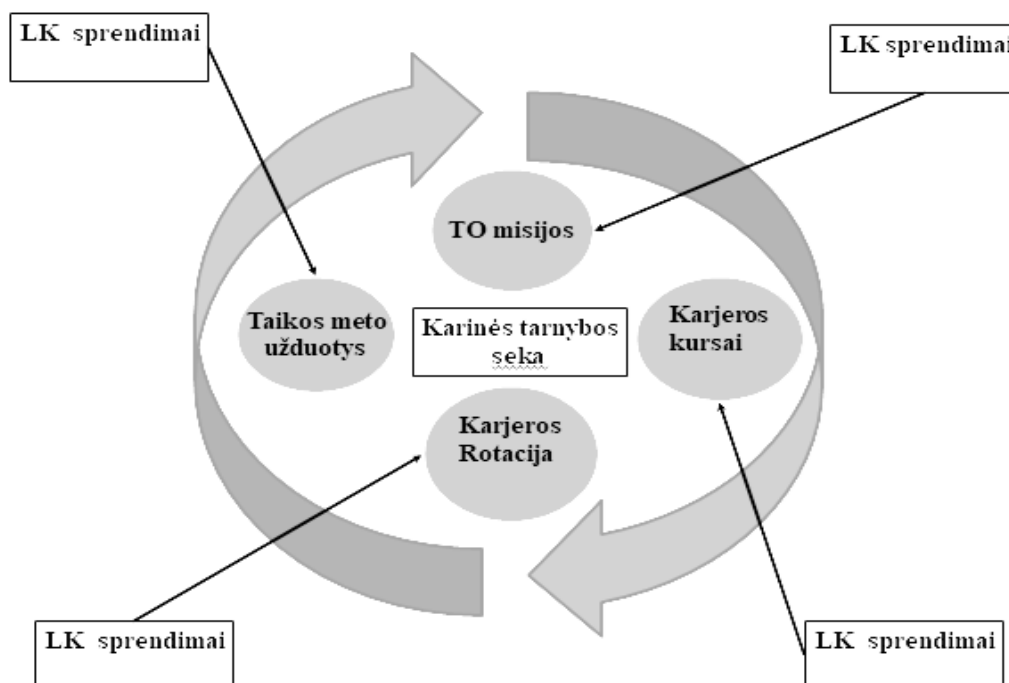
Kario asmeninės savybės. Išskiriamos penkios dimensijos, kurios turi įtakos, atliekant svarbias pareigas siekiant rezultatų (Bowen et al., 2011, p. 171, 172): fizinė dimensija (sveika mityba, reguliarus sportas ir kt.); emocinė dimensija (pozityvus požiūris į gyvenimą ir tarnybą ir kt.);

mentaliteto dimensija (gebėjimas analizuoti esamą situaciją ir numatyti galimus sprendimo variantus ir kt.); atvirumo dimensija (susidūrus su sunkumais, kario noras ir gebėjimas kreiptis pagalbos į tiesioginį viršininką, kolegas ir kt.) ir dvasinė dimensija (principų ir vertybių visumą, kuria vadovaujama susidūrus su iššūkiais).

Apibendrinant galima teigti, kad pareigų atlikimo atsparumo modelis gali būti taikomas siekiant nustatyti, kokios aplinkos svarbios kariui, atliekant pareigas, kokia parama (formali ir neformali) jam reikalinga, kokie galimi LK sprendimai, siekiant padėti kariui derinti karinės tarnybos ir šeimos pareigas.

Kariuomenės priimami sprendimai, teikiant paramą kariui ir jo šeimai

LK, siekdama išlikti konkurencinga organizacija ir gebėti pritraukti bei išlaikyti personalą, priima sprendimus, kurie suteikia paramą ir garantijas kariniam personalui. LK norminiuose dokumentuose yra suformuluoti galimi sprendimai, kuriais remiantis siekiama kompensuoti ar teikti paramą kariui ir jo šeimai.

Pav. 3. Karinės tarnybos seka

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis KASOKTĮ (2019).

3 paveiksle pavaizduotoje karinės tarnybos sekoje skiriamos keturios užduočių sritys, kuriose LK turi priimti sprendimus nukreiptus į tarnybos ir šeimos pareigų derinimą: 1) tarptautinės misijos, 2) karjeros kursai, 3) karjeros rotacija ir 4) taikos meto užduotys. Šias sritis tikslinga nagrinėti detaliau, atsižvelgiant į LK priimtus sprendimus, kurie yra reglamentuoti teisės aktais ir kitais dokumentais ir turi įtakos derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas.

1. TO misijos. TO misija – tai priemonė įgyvendinti Lietuvos įsipareigojimus tarptautiniam saugumui ir stiprinti NATO kolektyvinę gynybą (Gumbys, 2018, p. 63). LK sprendimai, susiję su parama kariui ir jo šeimai, atspindi KASOKTĮ (2019) 61 straipsnio 5 dalyje, kurioje yra numatyta kompensacija kariui už dalyvavimą misijoje. 61 straipsnyje numatyta ir kompensacija ryšio išlaidoms padengti, kas, anot Bóia ir kt. (2018) bei Hawkins ir kt. (2018), yra labai svarbu, užtikrinant kario ryšį su šeima. Ten pat, 67 straipsnyje, yra įtvirtintas LK sprendimas, reglamentuojantis vienkartinį kompensacijų kario žūties ar sveikatos sutrikimo atveju skyrimą, 15 straipsnis nustato kompensacijas

kariui žuvus (mirus), vykdant karinės tarnybos pareigas, o 65 – karių reabilitacijos po sužeidimo būtinąsias išlaidas.

2. Karjeros kursai, stažuotės, mokslai. Kariai, siekdami karjeros ir norėdami tobulinti individualius įgūdžius ir kompetencijas, norėdami gebėti atlikti karinės tarnybos keliamas užduotis, siunčiami į kursus Lietuvoje ar užsienyje. KASOKTĮ (2019) sprendimai nustato kariams, vykstantiems į kursus ar mokslus, apmokėjimą už transportavimą į kursų ar mokslų vietą ir grįžimą iš jų. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 288 „Dėl profesinės karo tarnybos karių, karių savanorių ir kitų aktyviojo rezervo karių, taip pat kariūnų tarnybos ir aprūpinimo stažuotės ar mokymosi laikotarpiu sąlygų apraše“ nustatyta apmokėjimo tvarka. Remiantis šiuo nutarimu kariams, vykstantiems į mokymus, iš LK biudžeto mokamos stipendijos, dienpinigiai, apmokamos gyvenamojo ploto nuomos išlaidos, kelionė į stažuotės ar mokymo vietą ir atgal, taip pat kelionės dėl svarbių šeimyninių aplinkybių išlaidos.

3. Karjeros rotacija. Remiantis KASOKTĮ (2019) 57 straipsniu, rotacijos ir pareigų ėjimo terminai numatomi tik karininkams su galima išlyga, jeigu karys turi išskirtinės specialybės tarnybos būtinumo ar sąlygų, toks perkėlimas negalimas ar netikslingas. Karjeros rotacija taikoma ir LK puskarininkiams. Norėdami tobulėti ir įgauti naujų kompetencijų, daryti karjerą, kilti pareigose ir įgyti aukštesnį laipsnį, puskarininkiai neišvengiamai susiduria su rotacija. Dėl geografinio vienetų išdėstymo skirtingose Lietuvos vietose kariams tenka priimti sprendimą keltis iš vieno miesto į kitą. Rotacija mokslinėje literatūroje karine tematika (pvz., Burrell et al., 2006) apibūdinama kaip viena probleminių situacijų, derinant karinę tarnybą su kario šeimos pareigomis.

LK dokumentuose numatyti sprendimai, kurie palengvina tarnybos ir šeimos pareigų derinimą karjeros rotacijos atveju. KASOKTĮ (2019) 63 straipsnio 1, 9 ir 10 dalyse numatyta suteikti kariui tarnybinį gyvenamą butą / patalpą arba nuompinigius; 64 straipsnio 2 ir 4 dalyse profesinės karo tarnybos kariams perkeliama į kitą vietovę numatytos persikėlimo išlaidos. Taip pat kariams numatytas važinėjimas iš gyvenamosios vietos į tarnybą ir atgal keleiviniu ar nuosavu transportu kompensuojamas LK lėšomis.

4. Taikos meto užduotys (toliau – TMU). Remiantis KASOKTĮ (2019) 12 straipsniu, viena TMU užduočių – palaikyti kovinį parengimą ir pagal įstatymą vykdyti krašto apsaugos užduotis, o tai apima tokias karinės tarnybos veiklas kaip lauko taktinės pratybos, budėjimai greitojo reagavimo pajėgose (toliau – GRP). Kovinio pasirengimo laikotarpis dažnai kariams reiškia atskirtį nuo šeimos. Kariai, budintys GRP, privalo greitai, bet kuriuo paros metu reaguoti į aliarmą – per vieną valandą prisistatyti į dalinį. Tai irgi turi įtakos, siekiant derinti kario šeimos pareigas su karine tarnyba.

Šiandieninė LK, siekdama suteikti paramą kariui ir jo šeimai, derinant tarnybos ir šeimos pareigas, pradėjo taikyti atsparumo ugdymo sistemą (toliau – AUS) (LK SOP vado įsakymas „Dėl karių atsparumo ugdymo sistemos vystymo pajėgose“, 2017). AUS – tai metodologija, kuri leidžia kario atsparumo ugdymo sistemą kuriojančiam personalui nukreipti pastangas ir išteklius rūpintis kariais ir jų šeimomis, stiprinant atsparumą ir puoselėjant šeimos vienybes. Šis sprendimas liudija, kad LK yra darni organizacija, kuri investuoja į karių paruošimą ir jų šeimos gyvenimo kokybę. Kario šeimos pasiruošimas – tai šeimos būseną, kai ji yra pasirengusi spręsti kasdienio gyvenimo iššūkius ir derinti juos su karinės tarnybos iššūkiais. Pasiruošusi šeima – tai šeima, kuri: 1) žino ir vertina potencialius iššūkius, su kuriais gali susidurti; 2) turi įgūdžių ir kompetencijų, kad, susidūrusi su iššūkiais, ir toliau funkcionuotų kaip šeima; 3) žino galimus paramos ir pagalbos šaltinius bei geba, tiek pasitelkdama savo įgūdžius, tiek paramos šaltinius suvaldyti iššūkius (Hawkins et al., 2018, p. 8).

AUS tikslas – stiprinti ir išlaikyti subalansuotas geriausias kario savybes ir gebėjimus, siekiant išugdyti sveiką, savimi pasitikintį, darnią šeimą puoselėjantį karį, kurio aukšto lygio atsparumo gebėjimai padeda įveikti sunkumus nežinomoje, iššūkių kupinoje karinės tarnybos užduočių vykdymo aplinkoje.

Taigi karinėje tarnyboje kariai susiduria su dvigubo lojalumo problema visose keturiose karinių užduočių srityse: (1) TO misijose, (2) karjeros kursuose, (3) karjeros rotacijoje ir (4) TMU vykdyme), derindami tarnybos ir šeimos pareigas. Karinės tarnybos ir šeimos sąveika neretai baigiasi

konfliktais, kurių pasekmės gali būti stresas šeimoje ir / ar tarnyboje, skyrybos, žlugusi kario sutuoktinio karjera ir kt. Siekiant išvengti galimų konfliktų, LK yra numatyti sprendimai, susiję su parama kariui ir jo šeimai, kurie yra įtvirtinti KASOKTĮ (2019). Šiame dokumente reglamentuotos karių socialinės garantijos (atostogos, priedai ir premijos, apgyvendinimas, maitinimas, transporto išlaidos ir kt.). Iškilusių problemų sprendimui įtakos turi ir LK funkcionuojantis pareigų atsparumo modelis, kurio dėka remiama kario šeima ir vystomas karių atsparumas, siekiant padėti kariams derinti karinės tarnybos ir šeimos pareigas; taip pat dar tik pradėta taikyti AUS sistema, kuri orientuota į atsparių karių ir jų šeimos narių pasiruošimą karinės tarnybos keliamiems iššūkiams.

Tyrimo metodologija

Empirinio tyrimo tikslas – ištirti puskarininkių nuomonę apie karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų derinimo problemas. Tyrimo metodas – interviu.

Tyrimo proceso etapai: 1) remiantis išanalizuota teorine medžiaga ir tyrimo tikslu, sudarytas interviu klausimynas; 2) atlikta informantų atranka, remiantis išsikeltais informantų atrankos kriterijais; 3) atlikti interviu su LR puskarininkiais; 4) atlikta interviu transkripcija ir gautų tyrimo duomenų turinio analizė; 5) suformuluotos tyrimo išvados.

Tyrimo instrumentas. Interviu klausimynas buvo parengtas remiantis atlikta teorine pasirinktos temos analize. Informantų puskarininkių buvo klausiami atviri klausimai apie: LK tarnybos užduočių ir kario šeimos pareigų derinimo problemines sritis; konfliktines situacijas su sutuoktiniu, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas; LK sprendimų probleminius aspektus finansinėse ir nefinansinėse bei socialinių garantijų srityse, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas visuose karinės tarnybos sekos etapuose (TO misijos pasiruošimo, vykdymo ir grįžimo etapuose, vykstant į kursus Lietuvoje ir / arba užsienyje, karjeros rotacijos atvejais bei vykdant TMU).

Informantų atranka. Informantų atranka buvo vykdyta remiantis kokybinio tyrimo keliamais kriterijų atrankos būdais, kai tyrimo dalyviai pasirenkami pagal nustatytus konkrečius kriterijus, kurie atitinka darbo temos probleminių kontekstą ir atspindi tyrimo problemos turinį (Žydžiūnaitė, 2011). Analizei buvo pasirinktas vienas iš Blaisure ir kt. (2015) ir Moelker ir kt. (2015) kario šeimos modelių, t. y. šeima, kur karys gyvena santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu ir turi vaikų. Informantai buvo atrenkami atsižvelgiant į kelis kriterijus: puskarininkiai vyrai turėjo ne mažesnę kaip 15 metų tarnybos stažą; buvo vedę civiles ir turėjo vieną ar daugiau vaikų; turėjo patyrimo TO misijose. Tyrimo imtis – 5 puskarininkiai. Imties dydį lėmė pasiektas duomenų prisotinimo efektas, t.y. tiriamųjų atsakymai pradėjo kartotis ir iš esmės neatskleidė naujų su tyrimu susijusių aspektų.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi tyrėjo etikos principų: pagarbos asmens privatumui, konfidencialumo ir anonimiškumo, geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui bei teisingumo principų (Žydžiūnaitė ir kt., 2017, p. 340-349). Tyrėjai gavo tyrimo dalyvių sutikimus dalyvauti tyrime, juos supažindino su tyrimo aktualumu ir tikslu. Informantams sutikus, jų atsakymai į klausimus buvo įrašyti į diktofoną, o po to transkribuoti ir straipsnyje cituojami originalia kalba. Informantai buvo koduojami (puskarininkis: P1, P2 ir t. t.). Duomenų analizei taikytas turinio analizės metodas. Analizuojant duomenis buvo skiriamos kategorijos ir reikšmingos subkategorijos.

Tyrimas atliktas 2019 m. gegužės 5–13 d.

Socialinės demografinės informantų charakteristikos

Tiriamųjų socialinės demografinės charakteristikos: išsilavinimas: 2 – aukštasis universitetinis (P1; P3); 2 – aukštesnysis (P2; P4); 1 – spec. vidurinis (P5); tarnybos stažas: 1 – 17 metų (P5); 2 – 19 metų, (P2; P4); 1 – 20 metų, (P3); 1 – 22 metų (P1); karinis laipsnis: 1 – vyr. seržantas (P3); 3 – štabo seržantai (P2; P4; P5); 1 – viršila (P1); TO misijų skaičius ir vieta: 1 – 3 TO (Kosovas, Afganistanas, Irakas) (P3); 1 – 5 TO (Kosovas, Afganistanas) (P1); 1 – 6 TO (Kosovas, Afganistanas) (P4); 1 – 7 TO (Kosovas, Afganistanas); (P5); 1 – 8 TO (Kosovas, Afganistanas, Irakas, Ukraina) (P2); šeiminė padėtis: visi informantai vedę; laikas santuokoje: 1 – 13 metų (P5); 2 – 14

metų (P1; P4); 1 – 18 metų (P3); 1 – 22 metų; (P2); vaikų skaičius šeimoje: 1 – 3 vaikai (P3); 4– 2 vaikai (P1; P2; P4; P5). Tiriamųjų tarnybos stažo statistinis vidurkis – 19 metų, vykdytų TO misijų vidurkis – 6 misijos, TO dažniausia vyko Kosove ir Afganistane. Tarp tiriamųjų, vertinant pagal karinį laipsnį, dominuoja štabo seržanto laipsnį turintys puskarininkiai. Visi tyrime dalyvavę puskarininkiai yra vedę – santuokos vidurkis siekia 16 metų, dažniausiai turi 1-3 vaikus, sutuoktinis yra civilis asmuo.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

LK tarnybos užduočių ir kario šeimos pareigų derinimo probleminės sritys. Tyrimu visų pirma buvo siekta nustatyti puskarininkių nuomonę apie karinės tarnybos užduotis, kurios yra sunkiausiai suderinamos su šeimos pareigomis. Kategoriją „Pareigų derinimo probleminės sritys“ sudaro trys subkategorijos (žr. 2 lentelę).

Lentelė 2. LK tarnybos užduočių ir kario šeimos pareigų derinimo probleminės sritys

Kategorija	Subkategorija	Irodantis teiginys
Pareigų derinimo probleminės sritys	Užduoties vykdymo trukmė	„Ilgalaikiai išvykimai.“ (P1); „Vyksta ilgiau nei trys paros.“ (P2);
	Atskirtis nuo šeimos	„Man asmeniškai didžiausia problema gal ne tiek užduotys, bet kiek buvimas be šeimos“ (P3);
	TO misijos	„Bet kokių atveju – misija“ (P2); „Misijos, nes daugiausia nesuderinamumo, problemų daugiausiai iškyla“ (P4).

Šaltinis: sudaryta autorių.

Buvo nustatyta, kad užduočių vykdymo trukmė, kuri skiriama karinės tarnybos deleguojamoms užduotims atlikti, ir laikas, kuris lieka šeimai, tyrimo dalyvių traktuotinas kaip pati problemiškesnė sritis, su kuria vienaip ar kitaip susidūrė visi tyrime dalyvavę puskarininkiai. Tokia situacija, anot Blaisure ir kt. (2015), skatina konkurencijos tarp karinės tarnybos ir pareigų šeimai atsiradimą, planuojant ir skirstant laiką, kuris yra ribotas (Blaisure et al., 2015).

Taip pat darytina prielaida, kad tiriamiesiems sudėtinga planuoti ir skirstyti tarnybai bei šeimai skirtą laiką dėl jų atliekamos tarnybos specifikos, nes kariai nuolat susiduria su dvigubo lojalumo – karinei tarnybai ir šeimai – problema, kurią Moelker ir kt. (2015) ir Brummond (2015) savo darbuose aptarė kaip labai svarbią ir sudėtingai sprendžiamą.

Konfliktinės situacijos su sutuoktiniu, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas. Buvo siekiama nustatyti, kodėl, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, dažniausia kario šeimoje kyla konfliktai ir kokios šių konfliktų pasekmės. Informantų įvardytos konfliktinės situacijos su sutuoktiniu suskirstytos į dvi kategorijas ir į aštuonias subkategorijas (žr. 3 lentelę).

Lentelė 3. Konfliktinės situacijos su sutuoktiniu derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas

Kategorija	Subkategorija	Irodantis teiginys
Konfliktų priežastys	Neapibrėžtas darbo laikas	„Konfliktai, manau, kyla ne tik mano šeimoj. Manau, čia normalus dalykas, ypač kai mūsų tarnyba nėra apibrėžta nuo aštuonių iki penkių, o praktiškai trunka 24 val. per parą“ (P5);
	Neplanuoti skubūs iškvietimai	„Tu pastoviai turi būti pasiruošęs, nes suskambės skambutis ir kur bebūtum, tu turi išvykti“ (P4);
	Dažna atskirtis nuo šeimos	„Konfliktas dažniausiai kyla dėl dažnos atskirties“ (P2);

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Konfliktų pasekmės	Šeima antraplanė	„Tau svarbiau darbas negu šeima, tu visada matai pirmenybę tame, o ne šeimoje. <...> aš kiekvieną kartą turiu įrodinėti šeimai, kad man ji yra svarbi, kaip aš ją vertinu“ (P1);
	Ribotas asmeninis gyvenimas	„Negali toliau planuoti savo dienotvarkę. Tas pats ir savaitgalį: savaitgalį tu gali irgi planuoti poilsio dienas, išvykas, visą kitą, bet, kaip sakant, giliai kažkur mintyse tau vis tiek išlieka <...> aliarmo mygtukas, kad bet kada paskambinus ir, kur tu bebūtum – ar Lietuvoje ar – ne, tu turi reaguoti į tas iškilusias užduotis ir turi grįžti“ (P3);
	Nuolatinis stresas ir nuolatinė įtampa dėl darbo	„Numatyti ar planuoti kažką į priekį tu negali. <...> šeimai tai yra be galo didelis stresas“ (P2);
	Skyrybos	„Gal 90 proc. šiai dienai yra jau išsiskyre arba, sakykime, labai netoli tos ribos“ (P3) ;
	Sutuoktinio karjera	„Dėl žmonos, nežinau, kaip čia pasakius, karjeros <...> žmona irgi norėtų kažko daugiau: atsiduoti darbu, karjerai ar pan.“ (P4).

Šaltinis: sudaryta autorių.

Apibendrinant informantų nuomonę apie konfliktines situacijas su sutuoktiniu, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, galima teigti, kad tiriamųjų šeimose dažniausiai konfliktai kyla dėl neapibrėžto tarnybos laiko, neplanuotų skubių iškvietimų ir dažnos atskirties nuo šeimos, t. y. tų priežasčių, kurias savo darbuose išskyrė Blaisure ir kt. (2015), Beauregard ir kt. (2009) ir Shah (2014).

Informantų išsakyta nuomonė apie konfliktų su sutuoktiniu pasekmes iš dalies sutapo su mokslinėje literatūroje tyrėjų minimomis pasekmėmis, t.y. tiriamieji, kaip ir Shah (2014) bei Bóia (2018), mini šeimos tapimą antraplane lyginant su tarnyba; kaip ir Caforio ir kt. (2018), Blaisure ir kt. (2015) ir Shah (2014), nurodė kariams tarnybos sukeliama stresą; kaip ir Caforio ir kt. (2018) bei Moelker ir kt. (2015), akcentavo didelį skyrybų skaičių karių šeimose; kaip ir Moelker ir kt. (2015), išreiškė rūpestį dėl sutuoktinio karjeros galimybių. Tačiau informantai interviu metu nepaminėjo mokslininkų darbuose aptariamų kai kurių konflikto pasekmių, tokių kaip nepasitenkinimas tarnyba (Blaisure ir kt., 2015), Southwell ir kt., 2016), prasti santykiai su vaikais (Southwell ir kt., 2016), prasta fizinė ir psichinė sveikata (Blaisure ir kt., 2015), Southwell ir kt., 2016).

Puskarininkių nuomonė apie LK sprendimus, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, buvo analizuojami pagal karinės tarnybos seką (žr. 3 pav.): TO misijos, kursai Lietuvoje ir / arba užsienyje, karjeros rotacijos ir TMU.

LK sprendimų probleminiai aspektai, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, TO misijos pasiruošimo, vykdymo ir grįžimo etapuose. Buvo siekta nustatyti, kokia tiriamųjų nuomonė apie LK sprendimus finansinėse, nefinansinėse ir socialinių garantijų srityse, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas TO misijos pasiruošimo, vykdymo, grįžimo etapuose. Tiriamųjų atsakymai sugrupuoti į tris kategorijas ir aštuonias subkategorijas (žr. 4 lentelę).

Lentelė 4. LK sprendimų probleminiai aspektai derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas TO misijos pasiruošimo, vykdymo ir grįžimo etapuose

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Finansinės sritys	Per mažos kompensacijos	„<...> būdamas misijoje, tu tikrai <...> neuždirbi tiek tų pinigų, kad, kaip sakant, galėtum grįžęs kažkur šeimą išsivežti į atostogas, ta prasme, neskaičiuodamas, negalvodamas gyventi <...>“ (P5);
	Papildomos finansinės išlaidos	„išvykimas įtakoja papildomas išlaidas šeimoje“ (P3)

Kategorija	Subkategorija	Irodantis teiginys
Nefinansinės sritys	Paramos centrų poreikis	„tikiuosi iš kariuomenės, kad būtų kažkokie paramos centrai ar dar kažkas“ (P5);
	Sutuoktinių susitikimų poreikis	„kad būtų kažkokie suvažiavimai ar susibūrimai, kur galėtų žmona susipažinti su kitomis antromis pusėmis ir kad išvykus (kariui – aut. pastaba) galėtų laisvai jaustis, žinotų, kad gali paskambinti“ (P5);
	Neveiksminga psichologinė pagalba	„nelabai ką gali pasakyti, patarti, be tų visų šabloniškų patarimų ir pamąstymų, nes dažniausiai žiūri taip kreivai į tave; jie nežino kaip prie mūsų paprasčiausiai prieit, nes <...> jie tų dalykų nėra patyrę, nėra išgyvenę tai, ką išgyvena kiti mūsų specifikoje“ (P5);
	Karių šeimai nepritaikytos reabilitacijos paslaugos	„jeigu tu ten šeimą nusiveži, tai yra dvigubai tiek streso, kiek aš patiriu pačioj pavojingiausioj misijoje“ (P2); „atseit yra reabilitacija, bet efekto realiai jina visiškai jokio neduoda“ (P3);
Socialinių garantijų sritys	Informacijos stoka apie socialines garantijas	„socialinės garantijos, tai jų išvis mažai žinau“ (P1); „dėl šeimos (aut. pastaba – socialinių garantijų), nežinau, niekas mūsų kaip ir neinformuoja“ (P4); „turi eiti, ieškoti, kapstyti, bandyti per pažįstamus ar per kitus asmenis“ (P5);
	Komplikuotos biurokratinės procedūros	„<...> jeigu pasižiūrėti iš patirties kitų karių, kas su tuo yra susidūrę, tai yra labai didelės problemos <...> skaičiavimas labai keistas“ (P1); „gan sudėtinga, vangi ir problematiška procedūra“ (P4).

Šaltinis: sudaryta autorių.

Apibendrinant LK sprendimų probleminius aspektus, apimančius TO misijų visus etapus, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas galima teigti, kad puskarininkiai daugiausia probleminių aspektų išvelgia LK sprendimuose, kurie susiję su finansinėmis ir nefinansinėmis sritimis: labiausiai akcentuojamos per mažos kompensacijos ir paramos šeimai poreikis. Tiriamieji kaip mažiausią probleminę sritį traktuoja socialinių garantijų sritį, bet kartu teigia, jog šiuo klausimu turi per mažai informacijos.

LK sprendimų probleminiai aspektai, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, vykstant į kursus Lietuvoje ir / arba užsienyje. Informantų atsakymai sugrupuoti į tris kategorijas ir septynias subkategorijas (žr. 5 lentelę).

Lentelė 5. LK sprendimų probleminiai aspektai, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, vykstant į kursus Lietuvoje ir / arba užsienyje

Kategorija	Subkategorija	Irodantis teiginys
Finansinės sritys	Kelionės išlaidos į kursus Lietuvoje	„nėra tokio sprendimo, kad tu galėtum savaitgaliais grįžinėti <...> turi iš šeimos paimti pinigų kelionės išlaidoms“ (P1);
	Užsienio šalies ekonominė situacija	„vis tiek pas mus yra vienokia ekonominė, kaip sakyti, padėtis. Važiuoji į turtingesnę šalį – komandiruošpinigiai yra visai kiti“ (P5);
	Pasirūpinimas šeimos finansine gerove	„kas liečia tuos apmokėjimus, <...> keliones į kursus, <...> šeimą, tai vėl <...> iš to pačio atlyginimo gyveni ir tu, ir šeima“ (P5);
Nefinansinės sritys	Informacijos stoka	„Bandai pats kapstyti ir ieškoti informacijos. Dažniausiai taip nėra, kad tau visas paketas paruoštas ir tu pasiimi paketą ir išvažiuoji į kursą nebesukdamas galvos“ (P5);
	Administracinės problemos	„pats viską tvarkaisi, visus <...> popierius, susijusius su kursais“ (P4);

Socialinių garantijų sritys	Šeimos gerovės užtikrinimo stoka	„Kariuomenė rūpinasi tavim, bet ne tavo šeimos gerove. Ta prasme, kai tu išvažiuoji, svarbu, kad tu išvažiavai – <i>užsidėjo varnelę</i> , o šeima yra šeima ir kartais per daug nieks nesirūpina, <i>paliekama tau ant galvos</i> : ir rūpiniesi būdamas išvykoj šeimos reikalais / problemomis“ (P5)
	Paramos centro šeimoms poreikis	„Reikia, kad šeimai, nutikus kažkokiam įvykiui, būtų sudaryta aiški veikimo schema“ (P3).

Šaltinis: sudaryta autorių.

Apibendrinant *LK sprendimų probleminius aspektus, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, vykstant į kursus Lietuvoje ir / arba užsienyje* galima teigti, kad problematiškiausi LK sprendimai KASOKTĮ (2019) siejami su finansų sritimi, nes dalyvavimas kursuose turi tiesioginės įtakos šeimos biudžetui. Darytina prielaida, kad puskarininkiai vyksti į kursus kitame mieste finansiškai nenaudinga, nes LK finansiniai apmokėjimo sprendimai turi trūkumų, kuriuos pašalinus būtų sumažintos karių patiriamos papildomos išlaidos kursų metu.

LK sprendimai probleminiu aspektu, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, karjeros rotacijos atvejais. Tyrime dalyvavę puskarininkiai turėjo įvertinti LK priimtus sprendimus (finansinėse, nefinansinėse ir socialinių garantijų srityse), derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, karjeros rotacijos situacijoje ir pasidalyti asmenine patirtimi. Informantų atsakymai suskirstyti į tris kategorijas, o šios – į septynias subkategorijas (žr. 6 lentelę).

Lentelė 6. LK sprendimų probleminiai aspektai, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, karjeros rotacijos atvejais

Kategorija	Subkategorija	Irodantis teiginys
Finansinės sritys	Nuompinigiai	„teko kooperuotis su kolega ir dviese mes suradom būstą, kur galėtume gyventi ir sudėjus mūsų abiejų pinigų“ (P1);
	Išlaidos reikalingiems dokumentams pateikti LK	„man papildomai kainavo dar 60 eurų kad aš galėčiau pateikti LK tuos dokumentus“ (P1);
Nefinansinės sritys	Integracijos stoka	„Turėtų būti netgi galbūt ne tarnybos, bet pajėgų lygyje arba dar aukštesniam – Integracijos kažkoks skyrius“ (P4);
	Informacijos stoka	„Trūksta, kaip visada, informacijos, kaip čia ką daryt“ (P4);
	Teisinė konsultacija	„bent jau teisinė papildoma informacija ir konsultacijos, suteikiamos konsultacijos, ką tu gali gauti <...>, kas tau priklauso“ (P4);
Socialinių garantijų sritys	Sutuoktinio įdarbinimas	„dėl žmonos darbo – gal sąlyginai kažkiek galėtų kažkur padėti“ (P4);
	Vaikų perkėlimas į ugdymo įstaigas	„pateikiamas galbūt kažkoks prioritetas vaikams <...> mokyklose, darželiuose“ (P5).

Šaltinis: sudaryta autorių.

Apibendrinant *LK sprendimų probleminius aspektus, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, karjeros rotacijos atvejais* galima teigti, kad tiriamiesiems kyla nemažai problemų. Išaiškėjo, kad karjeros rotacijos atveju ypač probleminė yra socialinių garantijų sritis, nes tiriamieji akcentavo, jog didžiausios problemos šeimos nariams – sutuoktinio įsidarbinimas naujoje vietoje ir ugdymo vietų paieška vaikams. Taigi darytina prielaida, kad puskarininkių karjeros rotacija neretai susijusi su esminiais kario šeimos gyvenimo pokyčiais, kurie turi neigiamos įtakos šeimai, nes kario karjeros permains priverčia šeimos narius iš esmės pakeisti iki tol buvusią gyvenimo rutiną.

LK sprendimų probleminiai aspektai, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, vykdam taikos meto užduotis. Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti, kokios problemos kyla informantams, kai tenka derinti karinės tarnybos ir šeimos pareigas, vykdam taikos meto užduotis. Remiantis tiriamųjų atsakymais, skiriamos trys kategorijos ir šešios subkategorijos (žr. 7 lentelę).

Lentelė 7. LK sprendimai probleminiu aspektu, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, vykdam taikos meto užduotis

Kategorija	Subkategorija	Irodantis teiginys
Finansinės sritys	Priedų mokėjimo tvarka	„tai tau moka didesnius pinigus, bet jeigu pasižiūrėti, kad tos užduotys vyksta savaitgaliais, tau <i>neišeina</i> didesni pinigai“-(P1);
	Viršvalandžiai	„išvažiuoji šeštą ryto ir grįžti devintą valandą, tai tau už tas valandas niekas nemoka“ (P1);
Nefinansinės sritys	Asmeninis laiko planavimas	„tai praktiškai tu vėl negali planuoti savo asmeninio gyvenimo ir, galima sakyti, tos šeimyninės rutinos“ (P5);
	Santuokinių ryšių kokybė	„žmona važiuodavo (aut. pastaba – atostogauti) viena arba su drauge, tai, manau, atsiliepia mano santuokos kokybei“ (P1);
Socialinių garantijų sritys	Papildomas darbas	„antro darbo, leisti gauti pajamas iš kitų šaltinių: ne vien iš kultūrinės veiklos, pedagoginės, bet dar ir iš kitos veiklos.“ (P3);
	Biurokratinės kliūtys	„bet ir kad lūžiai rankų, kojų, gan sudėtinga, vangi ir problematiška procedūra“ (P4).

Šaltinis: sudaryta autorių.

Apibendrinant *LK sprendimų probleminius aspektus, derinant karinės tarnybos ir šeimos pareigas, vykdam taikos meto užduotis* galima teigti, kad didžiausia puskarininkių pažymėta probleminė sritis – ribotos galimybės planuoti asmeninį laiką dėl neapibrėžto darbo grafiko būdingo karinei struktūrai. Galima daryti prielaidą, kad darbo specifika riboja asmeninį kario gyvenimą, nes lojalumas karinei tarnybai, kai karys turi būti pasiruošęs bet kuriuo paros metu vykdyti tarnybos užduotis, negali turėti konkrečių planų (pvz., atostogų, savaitgalių), susijusių su šeimos gyvenimu.

Išanalizavus informantų, kurie atspindi vieną iš Blaisure ir kt. (2015) bei Moelker ir kt. (2015) kario šeimos modelių (šeima, kur karys gyvena santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu ir turi vaikų), nuomonę apie *LK sprendimų probleminius aspektus visuose karinės tarnybos sekos etapuose, derinant tarnybos ir šeimos pareigas, paaiškėjo, kad, viena vertus, puskarininkiai turi pakankamai informacijos apie LK sprendimus, kurie atspindi KASOKTĮ (2019) ir kituose dokumentuose. Antra vertus, būdami patyrę kariai, kurių tarnybos stažo statistinis vidurkis – 19 metų, vykdytų TO misijų vidurkis – 6 misijos, kurių santuokos vidurkis siekia 16 metų ir turi 1-3 vaikus, yra sukaupę nemažą praktinę patirtį derindami tarnybos ir šeimos pareigas, susidūrę su dvigubo lojalumo (Moelker et al., 2015; Brummond, 2015), taip pat ir konkurencijos tarp karinės tarnybos ir pareigų šeimai (Blaisure et al., 2015) problemomis. Buvo nustatyta, jog visuose karinės tarnybos sekos etapuose daugiausiai problemų kyla finansų (pvz., per mažos kompensacijos TO misijų metu, papildomos išlaidos vykstant į kursus Lietuvoje ir užsienyje, nepakankamas nuompinigių dydis, gyvenant didžiuosiuose miestuose, išlaidos LK reikalingų dokumentų tvarkymui ir kt.) ir nefinansinėse srityse (pvz., paramos centrų poreikis, neveiksminga psichologinė pagalba, administravimo problemos ir kt.). Tiriamieji taip pat pažymėjo ir keletą problemų, susijusių su jų socialinėmis garantijomis (pvz., informacijos stoka apie socialines garantijas ir komplikotos biurokratinės procedūros jas gaunant, sutuoktinio įdarbinimas, vaikų perkėlimas iš vienos ugdymo įstaigos į kitą ir t.t.).*

Išanalizavus tiriamųjų nuomonę apie *LK sprendimų probleminius aspektus, derinant tarnybos ir šeimos pareigas, buvo nustatyta, kad darbo / tarnybos ir šeimos sąveika atitinka Barnett (Kairienė*

et al., 2009) *apibūdintą atskirų sričių modelį*, kuriame tarnyba ir šeima aptariamoms kaip atskiros sritys, turinčios aiškias ribas ir kuriose egzistuoja savi nelengvai tarp sričių suderinami reikalavimai.

Manytina, kad dalį LK sprendimų probleminių aspektų, derinant tarnybos ir šeimos pareigas, būtų galima sėkmingai spręsti remiantis Bowen ir kt. (2011) sukonstruotu pareigų atlikimo atsparumo modeliu, kuriame ypač akcentuojama socialinių ryšių (formalių ir neformalių) bei karių asmeninių savybių svarba, o taip pat AUS sistema, kuri dar tik pradeda įgyvendinti Lietuvoje ir yra orientuota į rūpinimąsi kariais ir jų šeimomis, stiprinant atsparumą ir puoselėjant šeimos vertybes, teikiant pagalbą suvaldant iššūkius (Hawkins et al., 2018).

Išvados

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę nustatyta, kad šeima gali būti analizuojama instituciniu, viešosios politikos, sociologiniu ir statistiniu požiūriais. Šiame straipsnyje svarbiausi viešosios politikos ir institucinis požiūriai į šeimą, kurie formuoja karinės tarnybos ir kario šeimos derinimo sprendimus. Mokslininkai skiria penkis kario šeimos modelius: 1) abu partneriai yra kariai ir augina vaikus; 2) abu partneriai yra kariai be vaikų; 3) vienas karys augina vaikus; 4) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu be vaikų ir 5) karys santuokoje su civilinę profesiją turinčiu sutuoktiniu su vaikais. Taip pat pastebėta, kad kario šeima, karinis gyvenimas turi ir specifinių bruožų, lyginant su civilinės visuomenės šeimos gyvenimo modeliu, t. y. kario tarnyba reikalauja specialių ištikimybės valstybei santykių, o darbo, valstybės tarnautojų ir valdininkų įstatymai kariui netaikomi (KASOKTĮ, 2019). Be to, kario tarnybos dienos trukmė nėra ribota, ji priklauso nuo kariuomenės poreikių.

2. Išnagrinėjus karinės tarnybos ir kario šeimos sąveiką buvo sudaryti tarnybos ir šeimos sąveikos modeliai, charakterizuojantys skirtingą požiūrį į tarnybos ir šeimos sričių santykį: 1) atskirų sričių, 2) iš dalies sutampančių sričių, 3) karinės tarnybos ir kario šeimos integracijos ir 4) karinės tarnybos ir kario šeimos gyvenimo sistemų. Pastebėta, kad karinės tarnybos ir šeimos sąveikai būdinga dvigubo lojalumo, t. y. karinei tarnybai ir šeimai, problema, kuriai spręsti šiandieninė LK taiko kario pareigų atlikimo atsparumo sistemą. Pastebėtina, kad kariui tarnybą reikia derinti su pareigomis šeimai visuose karinės tarnybos ciklo etapuose. Buvo nustatyta, kad visuose minėto ciklo etapuose, vykdant šeimos pareigas, problemų dažniausiai kyla dėl sutuoktinio pareigų, vaikų ugdymo ir finansinių įsipareigojimų.

3. Išanalizavus teisinius dokumentus, susijusius su karinės tarnybos ir šeimos pareigų derinimu, buvo nustatyta, kad LK sprendimai šioje srityje yra orientuoti į paramą kariui bei jo šeimai ir yra taikomi visuose karinės tarnybos ciklo etapuose. Teisiniuose dokumentuose yra numatyta finansinė ir nefinansinė parama bei socialinės garantijos kariams ir jų šeimoms. LK KASOKTĮ (2019) sprendimuose pastebėtos ir tobulintinos vietos. Karinės tarnybos ir kario šeimos pareigų sprendimų kontekste svarbi socialinio / šeimos vientisumo dimensija, į kurią orientuota AUS sistema.

4. Atlikus interviu su puskarininkiais išryškėjo trys pagrindinės LK tarnybos užduočių ir kario šeimos pareigų derinimo probleminės sritys, kurioms reikalingi LK sprendimai: užduoties vykdymo laikas, atskirtis nuo šeimos ir TO misijos. Dėl to tiriamieji ne tik nuolat susiduria su dvigubo lojalumo problema (Moelker et al., 2015; Brummond, 2015), bet ir, anot Blaisure ir kt. (2015), tai skatina konkurencijos atsiradimą tarp karinės tarnybos ir pareigų šeimai. Tyrimo rezultatai liudija, kad puskarininkių šeimose konfliktai su sutuoktiniais neretai kyla dėl neapibrėžto darbo laiko, neplanuotų skubių iškviatimų ir dažnos atskirties nuo šeimos. Tyrimo metu paaiškėjo, kad minėtų konfliktų pasekmės (pvz., šeimos tapimas antraplane, skyrybos, sutuoktinio karjeros problemos ir kt.) iš esmės sutampa su Shah (2014), Bóia (2018), Caforio ir kt. (2018), Moelker ir kt. (2015) bei kitų autorių darbuose minimomis konfliktų pasekmėmis. Išryškėjo, jog visuose karinės tarnybos sekos etapuose (TO misijos, kursai Lietuvoje ir / arba užsienyje, karjeros rotacijos ir TMU) daugiausiai problemų kyla finansų ir nefinansinėse srityse. Išanalizavus tiriamųjų nuomonę apie LK sprendimų probleminius aspektus, derinant tarnybos ir šeimos pareigas, buvo nustatyta, kad darbo / tarnybos ir šeimos sąveika atitinka Barnett (Kairienė et al., 2009) apibūdintą atskirų sričių modelį.

Literatūra

1. Beauregard, T. A., Henry, L. C. Making the link between work-life balance practices and organizational performance. *Human resource management review*, 2009, Nr. 19, p. 9-22.
2. Blaisure, K. R., Saathoff-Wells, T., Pereira, A., Wadsworth, S. M., Dombro, A. L. *Serving Military Families: Theories, Research, and Application*. Routledge, 2015.
3. Bóia, A., Marques, T., Francisco, R., Ribeiro, M. T., Dos Santos, R. P. International Missions, Marital Relationships and Parenting in Military Families: An Exploratory Study. *Journal of Child and Family Studies*, 2018, Nr. 27(1), p. 302–315. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0873-7>.
4. Bowen, G., Martin, J. The Resiliency Model of Role Performance for Service Members, Veterans, and their Families: A Focus on Social Connections and Individual Assets. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2011, Nr. 21 (2), p. 162-178. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10911359.2011.546198>.
5. Bradford, B., Segal, M. D., Bruce, B. D. What we know about army families: 2007 updated. 2007. <https://www.fatherhood.gov/library-resource/what-we-know-about-army-families-2007-update>.
6. Brummond, K. M. *A “Greedy” Institution with Great Job Benefits: Family Structure and Gender Variation in Commitment to Military Employment*. Boston: University of Massachusetts, 2015.
7. Burrell, L. M., Adams, G. A., Durand, D. B., Castro, C. A. The impact of military lifestyle demands on well-being, army, and family outcomes. *Armed Forces & Society*, 2006, Nr. 33(1), p. 43–58.
8. Caforio, G., Nuciari, M. *Handbook of the Sociology of the Military*. Second edition. Springer, 2018.
9. Česnauskis, V., Lazauskaitė-Zabielskė, J. Darbo ir šeimos konfliktas: individualių ir organizacinių veiksnių svarba. *Management of Organizations: Systematic Research*, 2014, Nr. 72, p. 23–43.
10. Gumbys, G. Lietuvos indėlis į tarptautines operacijas: esama situacija ir galimi scenarijai. 2018. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1545900048454/J.04~2018~1545900048454.pdf>.
11. Hawkins, S. A., Condon, A., Hawkins, J. N., Liu, K., Ramirez, Y. M., Nihill, M. M., Tolins, J. *What We Know about Military Family Readiness: Evidence from 2007-2017*. Research Facilitation Laboratory, Army Analytics Group. USA, 2018.
12. Jančaitytė, R. *Šeimos politikos formavimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
13. Kairienė, B., Jančaitytė, R., Kolbergytė, A. Darbdavio požiūris į apmokamo darbo ir šeimos vaidmenų galimybes Lietuvoje. *Socialinis darbas*, 2009, Nr. 8(1), p. 28-37.
14. Karakaş, A., Sahin, N. The Relation between Work Family Conflict and Employee Performance: A Research on Hotel Employee. *Sosyoekonomi*, 2017, 25(32), p. 51–51. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.289385>.
15. Lietuvos karinė doktrina, patvirtinta Lietuvos Kariuomenės vado 2016 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. V-570. <https://kam.lt/download/53126/lkd%202016.pdf>.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). <https://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
17. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. 1998 gegužės 5 d. Nr. VIII-723.
18. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“. 2008 m. birželio 3 d. Nr. X-1569.
19. Lietuvos Respublikos Šeimos stiprinimo įstatymas. 2017 m. spalio 19 d. Nr. XIII-700.
20. Lietuvos Respublikos Tarptautinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių įstatymas. 2002, Nr. IX-703.

21. Lietuvos Kariuomenės SOP vado įsakymas, „Dėl karių atsparumo ugdymo sistemos vystymo pajėgose“. 2017-10-25, Nr. V-242.
22. Masten, A. S. Competence, Risk, and Resilience in Military Families: Conceptual Commentary. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2013, Nr. 16(3), p. 278–281. <https://doi.org/10.1007/s10567-013-0150-2>.
23. Moelker, R., Andres, M., Bowen, G., Manigart, P. *Military Families and War in the 21st Century: Comparative perspectives*, 2015. <https://doi.org/10.4324/9780203407530>.
24. Novagrockienė, J., Aleknevičienė, J., Chorundžij, N., Sadunišvili, R., Visockaitė, A. Karių šeimų socialinės problemos: tarnybos Lietuvoje ir tarptautinėse operacijose lyginamoji analizė I etapas. Mokslo darbo ataskaita. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Strateginių tyrimų centras, 2013.
25. Novagrockienė, J., Aleknevičienė, J., Gataūlinas, A., Chorundžij, N., Visockaitė, A. Karių šeimų socialinės problemos: tarnybos Lietuvoje ir tarptautinėse operacijose lyginamoji analizė II etapas. Mokslo darbo ataskaita. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Strateginių tyrimų centras, 2014.
26. Segal, M. D., Harris, J. J. *What we know about army families? USA: U.S. Army research institute for the behavioral and social sciences*, 1993.
27. Shah, S. S. *The Role of Work-Family Enrichment in Work-Life Balance & Career Success*. Dissertation. München, 2014.
28. Shiva, G. A study on work family balance and challenges faced by working women. *IOSR Journal of Business and Management*, 2013, Nr. 14 (5), p. 1-4. <http://www.iosrjournals.org/iosr-jbm/papers/Vol14-issue5/A01450104.pdf?id=7380>.
29. Southwell, K. H., Wadsworth, S. M. The Many Faces of Military Families: Unique Features of the Lives of Female Service Members. *Military Medicine*, 2016, 181(1S), p. 70–79. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-15-00193>
30. Vyšniauskienė, S., Brazienė, R. Palankios šeimai politikos vertinimas Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 2017, Vol. 16(3), p. 455–467.
31. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: VAGA, 2017.

Mindaugas Rutkauskas, Jūratė Guščinskienė

The Possibilities of Harmonising Military Service and the Soldier's Family Duties: the Opinion of the Non-Commissioned Officer

Abstract

The purpose of this scientific article is to analyze the possibilities of reconciling military service and the soldier's family responsibilities. The article tackles the concept of the soldier's family, the interaction between military service and the soldier's family, and reveals the judgments of the Lithuanian Armed Forces (hereinafter – LAF) related to the harmonization of military service and soldier's family duties. The empirical part of the article is based on the original survey of non-commissioned officers on the problems of reconciling military service and soldier's family responsibilities and the solutions applied by LAF, which was conducted in the spring of 2019. The results of the research revealed that decisions of LAF are focused on supporting the soldier and his family and are applied at all stages of the military service cycle; the most problematic areas that require LAF solutions are time of service, separation from the family and service in international missions (hereinafter – IM); financial and non-financial problems are also problematic.

Mindaugas Rutkauskas – Bachelor's Degree in Public Administration, the specialist of Lithuanian Armed Forces. The main research areas are problems of military service, military sociology.

E-mail: Rutkauskas01@gmail.com

Jūratė Guščinskienė – Doctor of Social Sciences, Assoc. Professor in the Department of Strategic Management, General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania. The main research areas are the problems of higher education, sociology of organizations, military sociology.

E-mail: jurate.guscinskiene@lka.lt

Mindaugas Rutkauskas – Viešojo administravimo bakalauro kvalifikacinis laipsnis, Lietuvos kariuomenės specialistas. Pagrindinės tyrimų sritys yra karinės tarnybos problemos, karo sociologija.

El. paštas: Rutkauskas01@gmail.com

Jūratė Guščinskienė – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Strateginio valdymo katedros docentė, socialinių mokslų daktarė. Pagrindinės mokslinių tyrimų sritys yra aukštojo mokslo problemos, organizacijų sociologija, karo sociologija.

El. paštas: jurate.guscinskiene@lka.lt

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).